

VÁCLAV II. A OBECNÉ UČENÍ V PRAZE

MARTIN ŠENK

WENCESLAUS II AND THE *STUDIUM GENERALE* IN PRAGUE

This contribution is dedicated to a report in the *Chronicle of Zbraslav (Chronicon Aulae regiae)* that informs about the intention of Wenceslaus II to establish a *studium generale* in Prague. It starts with a presentation of the sources and a detailed presentation of existing research regarding the king's alleged intention. Then, some common misconceptions and errors are highlighted (such as the dating of Wenceslaus's intention to 1294) and an alternative reading of the report in the chronicle presented and explained. Most notably, it is demonstrated that the report in the *Chronicle of Zbraslav* was just a fabrication, merely part of an effort to portray Wenceslaus II as the ideal ruler.

Keywords: Wenceslaus II – Chronicle of Zbraslav – studium generale – Charles University – ideal ruler

DOI: 10.14712/23365730.2024.31

Úvod

V jedné z kapitol *Zbraslavské kroniky*¹ se lze dočíst o úsilí Václava II. o založení obecného učení v Praze. Tato informace byla doposud historickým badáním přejímána, a to tak, že byla pouze dosazována do jednotlivých schémat a narativů Václavovy vlády, aniž by vlastně daná pasáž *Zbraslavské kroniky* byla hlouběji analyzována či aniž by její výklad byl podroben patřičné hermeneutice. Přitom historická věda již delší dobu upozorňuje na úskalí vycházející z monopolu *Zbraslavské kroniky* na budování základních kontur pozdně přemyslovské vlády.² Tento příspěvek si proto klade za cíl zmapovat dosavadní teze věnované

¹ Studie vychází z autorovy diplomové práce obhájené na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2021 a je věnována převážně interpretaci údajů *Zbraslavské kroniky*; rozbor rukopisných dochovaní a uvedení přehledu (byť jen základní) bibliografie k tomuto kronikářskému dílu by zde bylo samoúčelné. V tomto ohledu lze ostatně odkázat na úvodní studie nové edice *Zbraslavské kroniky*, která snad sama o sobě bude podnětem k dalšímu kritickému badání stran tohoto kronikářského díla. Viz *Cronica Aule regie*, edd. Anna PUMPROVÁ – Libor JAN, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores 40, Wiesbaden 2022, s. IX–LV. V této studii zároveň autor vědomě rezignuje na podání byť jen stručného nástinu vývoje školství v přemyslovských Čechách, který však byl součástí původní diplomové práce. Tuto problematiku ostatně detailně zpracovala např. Marie BLÁHOVÁ, *Artes und Bildung im mittelalterlichen Böhmen (vor der Gründung der Prager Universität)*, in: Ingrid Cramer-Ruegenberg – Andreas Speer (Hgg.), *Miscellanea Mediaevalia 22: Scientia und ars im Hoch- und Spätmittelalter*, Berlin – New York 1994, s. 777–794; TÁŽ, *Pražské školy předuniverzitního období*, Documenta Pragensia XI, Škola a město. Sborník příspěvků z konference „Škola a město“, konané ve dnech 5.–6. října 1992, Praha 1994, s. 26–39; TÁŽ, *Škola a vzdělání v Přemyslovských Čechách*, in: Antoni Barciak (ed.), *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, Katowice 2002, s. 324–349. Autor za konzultaci děkuje Davidu Trojanovi.

² Výstižně to vyjádřil nedávno J. Šrámek: „Toto dílo [Zbraslavská kronika] však nabízí narativ z cisterciácké perspektivy (dalo by se tedy mluvit i o obratné propagandě), jemuž chybí korektiv (optimálně) v podobě jiného

údajné snaze Václava II. založit v Praze obecné učení a nabízí několik vlastních možností výkladu textu *Zbraslavské kroniky*.

Zpráva *Zbraslavské kroniky* a dosavadní bádání

První, kdo se měl pokusit získat pro Prahu obecné učení o všech čtyřech fakultách, byl král Václav II.,³ jak o tom informuje v první knize *Zbraslavské kroniky* Petr Žitavský. Jedná se vlastně o část, jež byla donedávna chápána jako první kapitola díla Petra Žitavského,⁴ která navazuje na předchozí pasáže Oty Durynského. Část sepsaná Otou Durynským končí kapitolou, ve které česká šlechta zmařila snahu Václava II. nechat sepsat zemský zákoník. Petr Žitavský pak vzletně rozvádí, jak nešlechtní lidé, kteří nesli s odporem možný prospěch kněžstva, odvrátili Václava II. zlými radami od zbožného záměru založit v Praze univerzitu.⁵ Skutečnost, že Petr Žitavský započal své psaní kapitolou analogickou k předchozímu vyprávění Oty Durynského, kdy v obou případech bylo královo úctyhodné přání zmařeno odporem české šlechty, není jistě náhodná – zvláště když jsou obě události řazeny v narativu kroniky do stejné doby.⁶ Zpráva Petra Žitavského je vlastně jediným dobovým svědectvím o prvním pokusu založit v Praze univerzitu a bez ní bychom o snaze krále Václava II. ani vůbec nevěděli. Pozdější kronikáři, kteří se o této záležitosti zmínili, jako Příbík Pulkava z Radenína, již jen reprodukovali sdělení ze *Zbraslavské kroniky*.⁷

Zpráva Petra Žitavského byla od počátku české historické vědy čteně rozebírána. V. V. Tomek ve svých dějinách pražské univerzity, sepsaných při příležitosti jejího pětistého

vyprávěcího pramene. “Josef ŠRÁMEK, *Postavení benediktinů na dvorech Přemyslovců*, in: Dana Dvořáčková-Malá a kol., *Dvůr a církev v českých zemích středověku*, Praha 2017, s. 121–135, zde s. 121. Dále srov. např. Dana Dvořáčková-Malá, *Angažované vyprávění. Narativní strategie literárně-historických děl na přelomu 13. a 14. století*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 20/1, 2017, s. 23–38. Ostatně na skutečnost, že Petr Žitavský dokázal umně vykreslovat panovníky jako tyrany nebo personifikace panovnického ideálu, upozorňuje bádání již delší dobu. Viz např. Dana Dvořáčková-Malá, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), *Za zdi kláštera: Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010, s. 82–97; Robert ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: Problémy, názory otázky*, Brno 2006, s. 197–215; Týž, *Chronicon aulae regiae – neúspěšný pokus o ustavení oficiální paměti na poslední Přemyslovc*, in: Martin Nodl – Piotr Węcowski (edd.), *Memoria et damnatio memoriae ve středověku*, Praha 2014, s. 91–106.

³ Některá zahraniční literatura uvádí chybně jako prvního krále usilujícího o založení univerzity v Praze již Přemysla Otakara II., aniž by k tomu však předložila jakékoli opodstatnění. Srov. Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové: Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437*, Praha 2003, s. 98.

⁴ A. Pumprová přišla s přesvědčivou tezí, že když se Petr Žitavský ujal pokračování textu, změnil koncepci, název i tematický záběr. Vzhledem k tomu, že celá kronika vykazuje jednotný styl a ve výstavbě nelze pozorovat žádný zásadní zlom, patrně sloužil původní text Oty Durynského jen jako jakási předloha, kterou Petr Žitavský komplexně přepracoval. Viz pozn. č. 1.

⁵ *Cronica Aule regie*, s. 102–103.

⁶ Resp. za předpokladu, že Petr Žitavský v tomto duchu neupravil již předcházející kapitolu 51. Ani tato eventualita by na věci však nic nezměnila, pouze by o to více reflektovala propracovanost záměru Petra Žitavského.

⁷ *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, ed. Josef EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum V*, Praha 1893, s. 177. Zajímavé je především mlčení *Dalimilovy kroniky*, ve které je opomenuto jak neúspěšné sestavení zákoníku, tak i nezdar při založení univerzity. Oboje by přitom bylo možné snadno prezentovat jako vítězství šlechtické obce nad panovnickým přijímáním cizích idejí. Přestože samo toto mlčení nelze chápat jako zásadní argument pro zpochybnění výpovědní hodnoty *Zbraslavské kroniky*, je s podivem, že se neuchovala žádná historická paměť na tento Václavův úmysl – viz mlčení dalších dobových narativních pramenů (*Druhé pokračování Kosmovo*, *Kronika žďárského kláštera* a ostatní dochované prameny), tak i kronik pozdějších, na *Zbraslavské kronice* nezávislých.

výročí, obohatil strohou informací *Zbraslavské kroniky* o své hypotézy, které však nelze pramenně ničím podepřít. Podle Tomka tak mělo být obecné učení založeno přímo po vzoru pařížském, a tudíž mělo brát zvláštní ohled na teologii. Tomek také poznamenal, že kromě odporu k možnému rostoucímu vlivu církve mělo mít české panstvo také odpor ke všemu cizímu a novému.⁸ Střízlivější interpretaci úmyslu krále Václava II. založit v Praze univerzitu podal F. Palacký ve druhém díle *Dějiny národu českého*. Palacký se drží líčení *Zbraslavské kroniky* a kladně hodnotí královu ušlechtilou myšlenku, která však byla zmařena českými pány; příčiny odporu české šlechty Palacký nijak více nerozebírá.⁹ Informace Petra Žitavského sice Palacký nezpochybňuje, nicméně úmysl krále Václava II. mu připadal zvláštní: „*Jest to jistě ku podiviu, že panovník neučený, jenž neuměl ani čísti ani psáti, činil se původem a šířitelem učenosti školské mezi poddanými swými.*“¹⁰

Narativu *Zbraslavské kroniky* se drží i J. Šusta a stejně jako Petr Žitavský klade i on svůj výklad o úmyslu založit univerzitu hned za pasáž o snaze krále nechat sepsat zákoník. Obavy české šlechty z možného nárůstu vlivu duchovních na rozhodování v zemi byly podle Šusty zcela oprávněné – „králův zbožný úmysl“ zapadá do Šustova obrazu vlády Václava II., ve kterém je králova politická orientace na osoby duchovní a cizince chápána negativně.¹¹ Netřeba jistě zdůrazňovat, jaký vliv měl Šustův názor na další českou historiografii.

V poválečném období se pak problematice krátce věnoval V. Chaloupecký, podle kterého se Václav II. zabýval myšlenkou zřídit v Praze obecné učení o všech fakultách někdy kolem roku 1294, ale jeho osvíceneckou snahu měl zmařit odpor domácí šlechty. Podle Chaloupeckého měla být totiž znepokojená nejen z přílišného vzrůstu moci duchovenstva, ale též z ohrožení staročeského právního řádu přílivem romanistiky a kanonistiky.¹² F. Kavka pak ve *Stručných dějinách Univerzity Karlovy* poznamenal, že pokus o založení univerzity Václavem II. se nezdařil kvůli odporu české šlechty, která se měla obávat posílení moci církve a panovníka.¹³

S odvážnější a poměrně svéráznou interpretací přišel až Z. Fiala. Podle něj byla Václavova snaha součástí pokusu o prosazení jakéhosi panovnického absolutismu v rámci feudálního systému.¹⁴ Proto klade tento králův neúspěšný pokus o zemský zákoník a univerzitu poměrně absurdně do kontextu rozlišování panovnické moci na *dominium speciale* a *dominium generale*.¹⁵ Ve všech těchto případech poukazuje Fiala na rostoucí vliv šlechty a její odpor vůči absolutizujícím rysům panovnické moci. Dále opakuje Šustovy teze o obavě šlechty z rostoucího vlivu duchovních u královského dvora a o obecném odporu šlechty k cizím rádcům.¹⁶

Nejnovější bádání přineslo celou řadu obsáhlých prací o Václavu II., jeho zahraniční politice a pozici šlechty v pozdně přemyslovském státě; zejména je třeba zmínit monografie

⁸ Wáclaw W. TOMEK, *Děje University Pražské*, I, Praha 1849, s. 4–5.

⁹ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw*, II/1, *Od roku 1253 do roku 1333*, Praha 1877, s. 274–275.

¹⁰ Tamtéž, s. 274.

¹¹ Josef ŠUSTA, *České dějiny*, II/1, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, s. 522–523.

¹² Václav CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze. Její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha 1948, s. 23–24.

¹³ František KAVKA, *Založení university a její vývoj do roku 1409*, in: František Kavka (ed.), *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 8.

¹⁴ Srov. Zdeněk FIALA, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975, s. 203–206.

¹⁵ Tento Fialův koncept zde přitom není třeba šířeji rozebírat, neboť důkladně a zcela oprávněně kritice jej podrobil L. Jan (viz pozn. níže).

¹⁶ Tamtéž, s. 203–205.

K. Charvátové, L. Jana, R. Antonína a J. Žemličky. V pasáži věnované snaze o založení univerzity se K. Charvátová ve své monografii o Václavu II. taktéž drží narativu Petra Žitavského – církvi nakloněný král, který sám měl intelektuální zájmy, měl ustoupit české šlechtě. V této souvislosti předkládá K. Charvátová celou řadu skutečností, jež krále vedla k úmyslu vybudovat univerzitu, aniž by to však dokázala pramenně podložit. Zcela správně však upozornila na nejistotu datace, ve které k dané události mělo dojít, neboť Petr Žitavský ji ve svém úryvku neuvádí.¹⁷ Se zásadní revizí dosavadního nazírání na vládu Václava II. přišel až L. Jan. Jeho práce se nesou v duchu návratu k pramenům, což umožnilo vyvrátit řadu omylů v odborné literatuře tradovaných. Ve svých závěrech došel L. Jan například k odmítnutí tezí o kompromisu mezi králem a šlechtou, který by vedl k oddělení moci na *dominium speciale* a *dominium generale* (čímž popřel předchozí vývoje Šustovy, Fialovy a dalších). Česká šlechta byla až do roku 1306 svázána s panovníkem a postavení krále nedokázala na sklonku 13. století výrazněji omezit. V mnohém se tak ukázala jak tendenčnost zpráv *Zbraslavské kroniky*, tak síla tradovaného narativu, který zakonzervoval zvláště J. Šusta. Problematika vzdělávání v přemyslovských Čechách a nejasnosti kolem úmyslu založit univerzitu však nepatří mezi autorovy badatelské otázky.¹⁸ Pro doplnění lze též uvést nedávný příspěvek I. Hlaváčka, který usuzoval, že velký obnos na nákup knih, kterým Václav II. vybavil cisterciácké opaty, měl nějak souviset s Václavovým záměrem založit v Praze obecné učení.¹⁹

Nejnověji se k vládě Václava II. vyslovil ve dvou obsáhlých svazcích J. Žemlička.²⁰ Právě v závěrečném dílu své hexalogie se J. Žemlička blíže věnuje i vzdělanosti v českých zemích a univerzitě. Údaje Petra Žitavského o králově záměru Žemlička přímo nerozporuje. Václavův záměr osvětluje různými domněnkami, a to ve smyslu snahy posunout své království do popředí²¹ či zamezit odchodu obyvatel toužících po vzdělání do cizích zemí.²² Přesto jmenuje i mnohé pochybnosti nad zprávou *Zbraslavské kroniky*: „*Nevíme, kam úvahy o vysokém učení dospěly, jakou podobu mělo na sebe vzít a čím zajistit jeho existenci. Byla vůbec Praha na takové sousto materiálně i duchovně uchystána?*“²³ Údaj Petra Žitavského o odporu šlechticů však autor považuje nejen za věrohodný, ale dále ho i rozvádí: „*Představa sepětí univerzity s králem a církví dráždila českou šlechtu i proto, že dávala zelenou myšlenku zákoníku. Kde jinde by se nabízelo jeho zpracování než na půdě vysokého učení? Ne náhodou se vsazení obou záměrů hlásí do stejných let a ve Zbraslavské kronice následují za sebou.*“²⁴ Oba královy úmysly – nechat sepsat zákoník a založit v Praze obecné učení – jsou ve *Zbraslavské kronice* takto umístěny jistě záměrně. O jejich vzájemném sepětí však cisterciáctí autoři kroniky nic nefkají a analogie z doby Karla IV. hovoří spíše proti výše citované hypotéze, neboť založení univerzity nijak nepodpořilo králův záměr nechat sepsat

¹⁷ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II.: Král český a polský*, Praha 2007, s. 186–188.

¹⁸ Srov. Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006; též, *Václav II.: Král na stříbrném trůnu 1283–1305*, Praha 2015.

¹⁹ Ivan HLAVÁČEK, *Dobrodružství poznávání prehistorie a počátků Univerzity Karlovy*, in: Jan ROYT (ed.), *Nejstarší listiny Univerzity Karlovy*, Praha 2018, s. 9–35, zde s. 10.

²⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha 2017; též, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020.

²¹ J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 225.

²² Tamtéž, s. 249.

²³ Tamtéž, s. 225.

²⁴ Tamtéž, s. 226.

zemský zákoník. Navíc v případě své fundace by nově založená univerzita mohla těžko poskytnout zázemí pro sepsání zemského zákoníku; ostatně obecnému učení v Praze trvalo i za podpory pražského arcibiskupa a v kvalitativně lepších podmínkách dlouhá léta, než zahájilo plnohodnotný provoz.²⁵

Možnosti a limity výkladu zprávy *Zbraslavské kroniky*

Kromě tezí, které poskytuje dosavadní historické bádání, se však nabízí i jiná varianta. Než přikročíme k jejímu nástinu, je nejprve třeba přehodnotit dataci tradovanou částí odborné literatury. Petr Žitavský napsal danou pasáž pravděpodobně někdy v letech 1314–1317. Od dané události mělo tedy uběhnout přinejmenším 20 let.²⁶ Interpretační potíž představuje zejména skutečnost, že výrokem o úmyslu Václava II. založit univerzitu Petr Žitavský zcela záměrně navázal na poslední zprávu Oty Durynského. Petr Žitavský v dané kapitole letopočet neuvádí, a datace události se tedy může jevit problematickou. Z kontextu umístění ve *Zbraslavské kronice* vyvodili někteří autoři (nutno říci, že většina autorů přesnou dataci Václavova záměru neuvádí), že k události mělo dojít roku 1294.²⁷ Tento údaj je však třeba odmítnout jako zcela nepodložený.²⁸ Pasáž o zbožném úmyslu krále Václava II. se Petru Žitavskému koncepčně hodila jako vhodná k navázání na analogickou událost, kterou popsal jeho předchůdce. Z toho však nelze vyvozovat, že by musel Václav II. pojmout úmysl založit univerzitu ve stejné době, kdy se pokoušel vytvořit zákoník. V kontextu narativní strategie kroniky mohl Petr Žitavský umístit pasáž o králově úmyslu založit univerzitu na dané místo spíše z důvodu literárního, než že by měl potřebu držet se přísně chronologické linie – ostatně, narozdíl od druhé a třetí knihy *Zbraslavské kroniky*, v první knize není na chronologickou posloupnost kladen příliš důraz. Pokud bychom snad chtěli vymezit období, ve kterém král pojal touhu založit v Praze obecné učení, muselo by se se zřejmě jednat o dobu po Závišově pádu, avšak horní hranice by se stanovovala jen velmi obtížně, neboť již v devadesátých letech 13. století byla Václavova nákladná zahraniční politika směřována zejména k zisku polské koruny.

Tím se dostáváme k zásadní problematice výkladu zprávy Petra Žitavského. Jak bylo výše ukázáno, v interpretaci důvodů neúspěchu snahy Václava II. zdaleka nepanuje jednota. Petr Žitavský svaluje celou vinu za nezdar na českou šlechtu, což je v kontextu myšlenkového světa zbraslavského autora vysvětlení zcela pochopitelné. Zároveň absence dalšího narativního pramene do jisté míry znemožňuje vymezit se vůči cisterciáckému pojetí dějin

²⁵ K počátkům pražské univerzity v tomto kontextu srov. např. František ŠMAHEL, *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, Český časopis historický 96/2, 1998, s. 268–273; Michal SVATOŠ, *Pražské arcibiskupství a univerzita do husitství*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 86–88; TÝŽ, *Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV. (1347–1378)*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 18/2, 1978, s. 7–34.

²⁶ Srov. Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 205; L. JAN, *Václav II.: Král na stříbrném trůnu*, s. 526; *Cronica Aule regie*, s. XXII.

²⁷ Srov. reprezentativní svazek *Dějiny Univerzity Karlovy*, kde je rok 1294 uváděn jako jasný fakt. Michal SVATOŠ, *Obecné učení (1347/48–1419)*, in: Michal Svatoš (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622*, Praha 1995, s. 33.

²⁸ Např. K. Charvátová správně poukázala, že pokud bychom se měli držet vročení podle kontextu děje kroniky, jednalo by se spíše o rok 1296 či 1297. K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 187.

českých zemí přelomu 13. a 14. století. Přesto je však nepravděpodobné, že by odpor české šlechty byl jedinou překážkou, která zhatila plány přemyslovského krále. Na dílo Václava II. navázal jeho vnuk – Karel IV.²⁹ Ten však pro úspěšnou fundaci obecného učení v Praze potřeboval zejména dobré mezinárodní kontakty – v Karlově případě s francouzským královským dvorem a s avignonským papežstvím. Jakkoliv by tedy mohl myslet Václav II. svůj úmysl vážně, pravděpodobně by k jeho realizaci stejně nemohlo dojít. Těžištěm jednání Václava II. s papežstvím a prestižními zahraničními dvory obecně byly totiž polské záležitosti, ke kterým upínal svou pozornost. Případná jednání, která by předcházela založení univerzity, by byla komplikovaná i v případě, že by založení obecného učení bylo královým hlavním záměrem, což však rozhodně nebylo.³⁰ Další otázkou, kterou odborná literatura hodnotící snahu Václava II. dosud spíše opomíjela, zůstává, zda bylo městské prostředí v Praze vůbec připraveno na vznik univerzity.³¹ Ačkoliv česká šlechta nepochybně patřila k odpůrcům případné univerzitní fundace, realističtější obraz neúspěchu Václava II. více vystihuje kombinace několika faktorů, které celému podniku nepřály.³² Odpor české šlechty by tak představoval pouze jeden (byť důležitý) prvek, který neumožňoval realizaci Václavova úmyslu, a to vedle dalších skutečností, z nichž nejzávažnější se jeví nepřipravenost přemyslovské zahraniční diplomacie.³³ Nutno ovšem podotknout, že chybí důkazy i pro jinou Václavovu podporu pražského školství. Král sice spolu s biskupem Tobiášem založil klášter augustiniánů poustevníků u sv. Tomáše na Menším Městě pražském (1285), nicméně jakákoli podpora směřovaná pražské kapitule nebo biskupovi samotnému pro katedrální školu není patrná. Prameny zachycují bez výjimky pouze náhradu dřívějších škod.³⁴

Přejímání zprávy o Václavově úmyslu jako holého faktu, jak bývá v odborné literatuře zpravidla prezentováno, je tedy problematické. Jak bylo řečeno, hlavní obtíží pro

²⁹ K otázce ideových vzorů Karla IV. z řad jeho přemyslovských předků viz Zdeněk KALISTA, *Karel IV.: Jeho duchovní tvář*, Praha 1971; Ferdinand SEIBT, *Karel IV.: Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999. Nutno dodat, že F. Seibt viděl přemyslovských vzorů pro Karlovo státnické dílo hned několik, srov. např. tamtéž, s. 51–57. Krátce se k tomu vyjádřila též Eva DOLEŽALOVÁ, *Přemyslovská tradice v lucemburské době*, in: Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (edd.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 536–537.

³⁰ K zahraniční politice Václava II. viz Robert ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009.

³¹ Přitom již pouhým porovnáním údajů odborné literatury vykazují pražská města za Karla IV. na první pohled značný kvalitativní posun od doby Václava II., a to v sociální struktuře, městské autonomii, správním vývoji či v míře zapojení do mezinárodního obchodu. Tento posun byl nepochybně spojen s nástupem nové dynastie, která dodala do systému novou dynamiku. Skutečnosti, které plynou z těsného vztahu mezi městem a univerzitou, shrnuje se zvláštním zřetelem k českým zemím Michal SVATOŠ, *Město a univerzita ve středověku*, Documenta Pragensia XI, Škola a město. Sborník příspěvků z konference „Škola a město“, konané ve dnech 5.–6. října 1992, Praha 1994, s. 40–42. Tyto postřehy jen dále potvrzují mínění P. Morawa, který přikládal lucemburské dynastii první význam při založení první univerzity na říšském území. Srov. Peter MORAW, *Prag. Die älteste Universität in Mitteleuropa*, in: Peter Moraw, *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte. Strukturen – Personen – Entwicklungen*, Leiden – Boston 2008, s. 79–100.

³² Alespoň v poznámce je třeba též zmínit i případný odpor pražských měšťanů – Pražané se těžko vyrovnávali s existencí univerzity i za Karla IV., a odpor z jejich strany lze tudíž předpokládat i o půl století dříve. Viz např. Ivan HLAVÁČEK, *Jeden dokument k vztahu univerzity a pražských měst v druhé polovině 14. století*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 89–92; M. SVATOŠ, *Hospodářské zázemí pražské univerzity*, zde zejm. s. 25–26, 34, který dokonce upozorňuje, že odpor měšťanů k nově založené univerzitě je obecným evropským fenoménem ve středověku.

³³ Panovnícké univerzitní fundace ve 13. stol. navíc (jako v případě univerzity v Neapoli) mohly být přímo ve službách panovníka a státu. Místní církve v nich tedy nemusela mít zákonitě ústřední postavení. Výstižně viz zejm. Jacques VERGER, *Grundlagen*, in: Walter Rüegg (Hrsg.), *Geschichte der Universität in Europa, I, Mittelalter*, München 1993, s. 58–65; Paolo NARDI, *Die Hochschulträger*, in: tamtéž, s. 87–99. K neapolské univerzitě srov. případně též česky Olaf B. RADER, *Fridrich II.: Sicilan na císařském trůně*, Praha 2016, s. 93–95.

³⁴ David TROJAN, *Tobiáš z Benešova. Biskup – Hospodář – Politik*, Praha 2023, s. 107–119.

porozumění době Václava II. se jeví jednostrannost pohledu, který vyplývá z absence významnějšího narativního pramenu, jenž by korigoval údaje *Zbraslavské kroniky*. Při posuzování *Zbraslavské kroniky* je proto třeba postupovat obezřetně. Místo prostého podávání údajů v ní obsažených je třeba snažit se porozumět sdělení pramene v kontextu doby jeho sepsání a postihnout, s jakým záměrem se autoři obracejí ke svému publiku. Autoři *Zbraslavské kroniky* neměli v úmyslu podat historicky přesný životopis Václavovy vlády; šlo jim o hagiografizující oslavu panovníka, který se zasloužil o fundaci Zbraslavského kláštera. Potenciálními čtenáři jejich díla měli být jednotlivci z úzké skupiny vzdělaných duchovních. Jim měl být Václav II. prezentován jako zářný podporovatel vzdělanosti a církve. Text kroniky vyprávějící o zbožném králi, jehož bohumilné úsilí hatili zástupci šlechty, musel být velmi blízký s názory čtenářů z řad českého duchovenstva počátku 14. století a těžko u nich mohl vyvolat jinou než souhlasnou odezvu.³⁵ Líčení o zbožném úmyslu krále založit v Praze obecné učení tak vůbec nemusí být založeno na realitě. Mohlo jít o součást vykreslení obrazu ideálního panovníka a jako takové by zapadalo do kontextu možné snahy cisterciáckých kronikářů zahájit panovníkův kanonizační proces.³⁶ Jako mnohem důležitější než faktická stránka narativu o úsilí Václava II. se jeví závoj paměti,³⁷ který kolem tohoto přemyslovského krále utkali zbraslavští kronikáři. Právě na tento třípytívý háv Václava II. mohl navázat jeho vnuk Karel IV.

Závěr

Lze tedy konstatovat, že současná odborná literatura věnující se vládě Václava II. si je plně vědoma interpretačních potíží při přebírání informací ze *Zbraslavské kroniky* a při hodnocení králových záměrů. Tento interpretační posun však zatím nevzala plně na vědomí literatura pojednávající o dějinách Univerzity Karlovy, v jejímž narativu je již od dob

³⁵ Možným hagiografizujícím tendencím *Zbraslavské kroniky* se věnoval především Josef ŽEMLIČKA, „Král jako ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči“. *Václav II., Zbraslav a svatý Ludvík*, in: Martin Nodl – Petr Sommer (edd.), *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, Praha 2004, s. 193–210. Nejnověji ke konfliktním situacím v kontextu vztahu šlechty a církve v českých zemích na počátku 14. stol. viz Josef ŽEMLIČKA, *Návrat českých pánů k pohanství? Ke zprávě Františka Pražského o křivdách na farním kléru*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Pohané a křesťané: Christianizace českých zemí ve středověku*, Praha 2019, s. 33–43.

³⁶ K obrazu ideálního panovníka v kontextu zpráv *Zbraslavské kroniky* o Václavu II. srov. zejména R. ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka*, s. 197–215; TÝŽ, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku, II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 401–416; TÝŽ, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, zde např. s. 321–333, 340–345. Kromě toho kronikářův důraz na panovníkovu snahu založit v Praze *studium generale* může odpovídat i dobovým myšlenkovým trendům druhé poloviny 13. století – viz např. teze a představy Alexandra von Roes, který učení o dvou mocích (mysleno *regnum a sacerdotium*) doplnil též o *studium*. S tím se pojí i nový panovnický ideál založený na triádě *regnum – sacerdotium – studium*, ve kterém panovník měl nově ztělesňovat též vědecké poznání. Viz Herbert GRÜNDMANN, *Sacerdotium – Regnum – Studium. Zur Wertung der Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, Archiv für Kulturgeschichte 34, 1952, s. 5–21. Otázkou zůstává, proč Petr Žitavský svalil vinu za Václavův neúspěch se založením univerzity právě na šlechtu – v obecné rovině představovala šlechta pro cisterciáckého autora jistě samozřejmého viníka, pro spolehlivější závěry by však bylo zapotřebí souhrnně zpracovat postoj Petra Žitavského ke šlechtě, resp. podrobit literární analýze způsob, jak využívá šlechtu ve svých narativech.

³⁷ V přístupu k historické paměti zůstává inspirativní Johannes FRIED, *Der Schleier der Erinnerung. Grundzüge einer historischen Memorik*, München 2012.

Tomkových až do současnosti obsažena snaha Václava II. o založení univerzity. Tento výklad je do jisté míry legitimní, neboť na obraz Václava II. zprostředkovaný *Zbraslavskou kronikou* navázal vědomě již sám Karel IV. Odmítnout je však třeba jak udávání letopočtu pro Václavův zbožný záměr, tak přebírání problematického tvrzení Petra Žitavského, že za neúspěchem při pokusu o založení univerzity stála česká šlechta. Jedna hypotéza, nabízející alternativní výklad zprávy *Zbraslavské kroniky* o úmyslu krále Václava II., by se snad dala shrnout do sdělení, že pokud by Václav II. opravdu chtěl založit v Praze obecné učení, hlavní překážkou by rozhodně nepředstavovala česká šlechta, nýbrž absence úzkých kontaktů na papežství a vidina komplikovaných diplomatických jednání, která by bylo sotva možné realizovat v kontextu nákladné politiky směřující k zahraniční expanzi (zvláště když papežství sledovalo tyto rozpínavé počiny Přemyslovců poměrně nevraživě), případně též i hospodářská nepřipravenost Prahy na tento projekt a odpor pražských měšťanů. Nabízí se však i další řešení. Pro své současníky měla daná pasáž vykreslovat Václava II. jakožto ideál křesťanského panovníka – moudrého vládce. V tomto kontextu nelze vyloučit, že zpráva *Zbraslavské kroniky* byla pouhou fabulací bez „historického jádra“ v tom smyslu, že by se Václav II. opravdu pokoušel založit v Praze obecné učení.

MARTIN ŠENK

Wenzel II. und *studium generale* in Prag

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie befasst sich mit dem Bericht der *Königsaler Chronik* hinsichtlich der Absicht Wenzels II., in Prag Allgemeine Studien einzuführen, und weist vor allem darauf hin, dass der Bericht der *Königsaler Chronik* von einzelnen Forschern lediglich dazu benutzt wurde, um die von ihnen aufgestellte These zur Zeit Wenzels II. zu erhärten, eine selbstständige Untersuchung ist ihm jedoch nie zuteil geworden. Während sich die gegenwärtige Forschung durchaus der Schwierigkeit bewusst ist, das Königsaler Narrativ unkritisch zu übernehmen, ist diese Einsicht für die Problematik des Königsaler Berichts von der Gründung Allgemeiner Studien bislang noch nicht geltend gemacht worden. Vorliegende Studie hat gezeigt, dass die mögliche Absicht Wenzels II. auf kein Datum mit Sicherheit zu beziehen ist und dass die Datierung dieses Ereignisses auf das Jahr 1294 nur ein tradiertes Irrtum ist. Als Haupthindernis für eine erfolgreiche Universitätsgründung in Prag erwies sich nicht der Widerstand des einheimischen Adels, sondern das Fehlen enger Kontakte zum Papst, die Befürchtung komplizierter und aufwendiger diplomatischer Verhandlungen, eventuell auch der Umstand, dass Prag auf dieses Projekt wirtschaftlich nicht vorbereitet war. Zugleich hat die Studie gezeigt, dass der Bericht Peters von Zittau über Wenzels Absicht überhaupt nicht so glaubwürdig sein muss, wie die bisherige Forschung annahm. Das Bestreben Wenzels II., in Prag Allgemeine Studien zu gründen, muss somit überhaupt keinen „historischen Kern“ haben, sondern es kann sich hierbei lediglich um eine künstliche literarische Stilisierung des idealen Herrschers handeln.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

Mgr. et Mgr. Martin Šenk
Ústav světových dějin FF UK
<https://cuni.academia.edu/Martin%C5%A0enk>
<https://orcid.org/0000-0002-7568-0990>
martin.senk1@seznam.cz